

Rakusz Gyula dr.

1896 – 1932.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

<https://archive.org/details/foldtanikozlony6319magy>

FÖLDTANI KÖZLÖNY

Band LXIII. kötet.

1933. január—június.

Heft 1.—6. füzet.

EMLEKEZÉS RAKUSZ GYULÁRÓL.

Írta: *Ferenczi István* dr. *

ERINNERUNG AN GYULA RAKUSZ

von *I. Ferenczi*.**

A m. kir. Földtani Intézet palotájára az elmúlt télen kétszer kellett kitérni a veszteséget, gyászt jelentő komor feketesínű zászlót. Amely viszontagságos év után hivatott Vezér állott az Intézet élére és az ég kiszámíthatatlan akaratából Böckh Hugó csak megindította a munkát, amikor útjai ezen a földön beteljesedének. Rövid egy hónapra rá egyik legfiatalabb közkatona követte őt a földöntúli világok rejtelmes útjaira: a Böckh Hugó halálával támadt dermedtségből még fel sem ocsudtunk és újabb halottunkat, Rakusz Gyulát kísértük ki utolsó földi útjára. Ott a hivatott vezér, a földi pályán legmagasabban ívelő egyéniség, a magyar földtani tudomány örök büszkesége szállott sírba, emitt a pálya kezdetén is már magasra törő reménység, beteljesedő ígélet tünt el az örök ismeretlenbe, amott hatalmas faóriást esavart ki helyéből a Végzet, emitt a merészen sudárba szökkent fiatal fát törte derékban ketté a felette elszágnló vihar.

A m. kir. Földtani Intézet kebelében mindössze rövid 4 évet töltött oly korán eltávozott fiatal kartársunk, akit komoly törekvései, lelkesedéstől fűtött munkakedve miatt mindannyian szerettünk. Hivatottságát, a tudomány iránti szeretetét már előzőleg ismertük és így osztatlan öröm várta az Intézetben, amikor akkori igazgatónk, Nopcsa Ferenc báró úrnak választása Rakusz Gyulára esett. Annál fájóbban sújtott le ránk teljesen váratlanul bekövetkezett halála, mert hiszen úgyszólván munkája közben teperte őt földre a gyilkos kór, az 1931. évben mintegy 7 hónapos külső munkát végző, erős, újú szervezet alig két hét leforgása alatt összeroppant, a véges emberi tudomány minden erőfeszítése sem tudta megakasztani a végzetet, Rakusz Gyula itthagyt bennünket és itthagya azokat, akiket ő mindannyiunknál is jobban szeretett, imádott övét.

Rakusz Gyula elhivatottságát már rövid élete folyamából is megállapíthatjuk. Máriahután született, 1896. május 21-én, bányász-család sarjaként. Édesatyja, Rakusz Gyula, a régi főhercegi bányák bányatisztje, bizonyára tartogatott odahaza egy-két éredarabot,

* Felolvasta a Magyarhoni Földtani Társulat 1933. évi február hó 1-én tartott LXXXIII. rendes közgyűlésén.

** Auszug aus der Gedächtnisrede, gehalten in der Generalversammlung der Ung. Geol. Gesellschaft am 1. Februar 1933.

stufát, ami a kis Gyuszi gyerek figyelmét megragadta. Ez az érdeklődés csak fokozódott akkor, amikor édesanyjának, Rozlozsnik Irmának fivére, a kalapácsos, hátizsákos nagybácsi, vándorlásai közben felkereste a márialutai otthont is. Ez a hatás, a munkászeretet, a komoly munkában való elmélyedés, újabb lendületet kapott azzal, hogy az ifjú, iskoláinak elvégzésére, a nagybácsi szárnyai alá került. Iskoláit Rakusz Gyula a budapesti István-uti főgimnáziumban, egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte. Tanulmányai közben, 1915-ben, a világháború vérzivatarában Rakusz Gyula a haretérre került, ahol 1916. június 12-én az orosz hadifogság keserű kenyere jutott osztályrészül. Valószínűleg a hadifogság éve alatti nélkülözésekben kell keresnünk betegségének első csiréit is, bár onnan —1918. őszén— látszólag egészségesen került haza. Egyetemi tanulmányainak befejeztével, 1921-ben, a Műegyetem Ásvány- és Földtani Intézetének tanársegéde lett, néhai Schafarzik Ferenc, majd Vendl Aladár professzor urak oldalán. A Műegyetemen eltöltött és Rakusz Gyula munkásságára újabb hatást jelentő 7 év alatt szerzi meg a bölcsészet-doktorátust 1923-ban, majd a középiskolai tanári oklevelet 1924-ben. Részben ez idő alatt volt alkalma 1927—1928-ban a bécsi Collegium Hungaricum tagjaként megkezdett tanulmányait továbbfejleszteni, látóköreit idegen viszonyok megismerésével tágítani. Tudományos fejlődésének újabb szakaszát a m. kir. Földtani Intézethez való kineveztetése jelenti, ahol munkássága mind teljesebbé válik. Mind több és több feladat megoldásában van része: 1925/26 óta a Ludovika Akadémián heti 2 órában a hadigeológiai adja elő, a heerleni karbon-kongresszuson képviseli szép eredménnyel a magyar földtani tudományt, a lillafüredi vizsgálatoknál Schréter Zoltán dr. főgeológus úr mellett ő igazgatójának második munkatársa, velem együtt vesz részt a Balaton északi partján levő fürdők vízellátását megoldani hivatott munkálatokban. A bogácsi aszfaltos homokok területének, a Villányi-hegység nagy részének térképezése, Balassagyarmat vízellátásának geológiai munkálatai jelzik Rakusz Gyula munkásságának újabb és újabb szakaszait. Igazgatójának igaz büszkesége lesz, amikor a Villányi-hegységben végzett munkásságát lerögzítő térképei előtt az Igazgató úr tudós vendége, Boswell professzor is elismeri a teljesítményt és Rakusz Gyula kiérdemli a dícséretet, hogy a magyar geológus is végez olyan munkát, mint a sokkal jobb viszonyok között élő angol geológus. A felfelé ívelő munka komoly sikereiben a szerető nagybácsi, a mindkettőjüket féltő drága nagymama, majd 1924-ben történt házasságával a harmonikus, nyugodt otthon is osztozik, a szerető és férje munkáját megértően támogató hitves, Heutschy Zetma, a frigyét megáldó két aranyos apróság, akik bizony sokszor nélkülözik a szerető édesapát, hogy aztán, mielőtt ezt a szeretetet megismerni, értékelni tudták volna, örökre el is veszítsék.

* * *

Rakusz Gyula pályafutását a geológiai irodalomban érté-

kes munkák jelzik. Apróbb, részben népszerűsítő irányú dolgozatain kívül a dobsinai szerpentinről írt kis munkája az első jelentősebb munka. Benne a legfontosabb eredmény a dobsinai szerpentin részletes közettani leírása mellett a kőzet képződésénél nagy szerepet játszó dinamikus hatások kimutatása. A szerpentinre való átalakulás idejét a nem zavart településű rétegek leülepedését megelőző időkből állapítja meg amikor a tömzs még a mélyben volt.

Ésélytelen irányú dolgozatai közül már az első munkák is értékes eredményeket hoztak. Az egyikben a gyöngyösi lignitek fedőjéből kikerült *Auodonta pterophorus* Brus. sp.-t írta le részletesen és megállapította a fajnak a Balatonban ma is élő *Auodonta piscivalis* fajjal való rokonságát. Második ily irányú munkájában a salgótarjáni alsó mediterrán faunából kikerült és fosszilis állapotban nagyon ritkán előforduló asteroidákat írta le és kimutatta, hogy olyan alak is előfordul köztük, a *Luidia hungarica*, amelynek genusza is ismeretlen volt eddig fosszilis állapotban.

Legkedvesebb munkakörét azonban Rakusz Gyula ismét szülőföldje vidékén találta meg a dobsinai karbonfaunák feldolgozásával. Első idevágó kis munkájában azokat a brachiopodákat ismerteti, amelyek részben régebbi gyűjtésekből, részben Rozlozsnik Pál gyűjtéséből kerültek hozzá a dobsinai karbonterület újratérképezése során. Már ebben a munkájában is jelentős eredményt ér el azzal, hogy Frech régebbi megállapításával szemben a dobsinai karbon postviséen korát mutatja ki. Érdekes és jelentős eredménye az is, hogy már a brachiopodák alapján felismerte a dobsinai karbonnak a mediterrán orosz faunaprovinciával való rokonságát.

A dobsinai faunák teljes feldolgozásával kapcsolatosan a bükki karbon kérdésének tisztázását is munkába vette. Újabb eredményeit első rövid formájukban a heerleni karbon-kongresszuson ismertette 1927-ben, ahová a magyar földtani tudomány hivatalos képviselőjeként küldetett ki. Ezen munkájában a Vadász-féle bükki fauna revíziójával kimutatja a bükki karbon felsőkarbon voltát, de rámutat arra is, hogy a rétegesoport egy része perinkorú is lehet. A dobsinai karbon részben az ostrai rétegekkel párhuzamosítja és megállapítja a Doncendence meszkvai emeletével való párhuzamosítás lehetőségét is. Ezen megállapítás szerint a dobsinai karbon összekötő kapcsolatot volna a sziléczi és az orosz karbon között.

Az előzetes vizsgálati eredményeket újra és újra revideálva írja meg Rakusz Gyula utolsó munkáját, amelynek megjelenését, sajnos, csak különnyomatok alakjában érte meg, a teljes munka már csak halála után jelent meg. Ebben a munkában a dobsinai és bükki faunákat szigorú kritikával teljes részletességgel ismerteti. Különösen szigorú kritikával tárgyalja a *Productidae* alcsalád rendszertani besorolását. A fannakkal kapcsolatban megállapítja az életük során kiterjedt mélyvízi és faciesviszonyokat.

A munka rétegtani részében igen fontos az a megállapítása, hogy a felsősziléczi karbon nem lehet a nyugateurópaiakkal a faciesviszonyok elütő volta miatt párhuzamosítani. Részletes tanulmányai azt eredményezték, hogy a dobsinai tengeri faunák az ostrai

rétegekével, a flóraelemek pedig a felsőkarwini rétegekével (Westfalien *A* és *B*) azonosíthatók. Megállapítja az orosz felsőkarbon felső Moseovienjével (= Samarien = Westfalien *C*) való nagy hasonlóságot is és pedig a doneemedencei faunák révén. Ezen eredményeivel véglegesen eldöntötte Frech-hel szemben a dobsinai karbonrétegek felsőkarbon korát. A bükki (nagyvisnyói) karbon még magasabb szintnek bizonyult, bár a fauna a nagykiterjedésű bükki karbonnak kis részére lehet jellemző. A faunáról megállapítja, hogy kissé elüt a dobsinaiaktól és korát az idősebb Stephanienbe (= Ouralien) helyezi, a bükki algás mészköveket pedig már a permbe sorozza.

Kissé részletesebben tárgyaltam Rakusz Gyula azon munkáit, amelyek a karbon kérdésével foglalkoznak, hiszen az ifjú geológusnak nevét ezek a munkák tették a külföldön is megbecsültté. Utolsó összefoglaló munkáját az idevágó irodalom bizonyára sokáig fogja forrásmunkaként használni. Bizonyosság erre az, hogy a göttingai Schmidt H. a m. kir. Földtani Intézethez intézett részvétlevelében azt írja a munkáról: „Seine schöne Carbon-Monographie reehne ich zum Besten in der paläontologischen Literatur der letzten Jahre . . .” Részvétnyilatkozatukban hasonlóan értékeli Rakusz munkásságát a karbonkérdéssel foglalkozó geológusok-paleontológusok legjobbjai, így a szentpétervári Fredericks és a karwini Sustais. Komoly munkaeedményei révén az ifjú tudós már az ifjabbak tanácsadójává növi ki magát, az egyik részvétlevelben azt írja pl. Franz Kahler Klagenfurtból: „Ich hatte gehofft, bei meinen Karbonstudien noch oft seinen Rat in Anspruch nehmen zu können.”

Megemlékezésem végére értem! Az élet, amelynek oly gyorsan lepergett tartamáról megemlékezniem most szomorú kötelességem volt, nem volt elegendő alkotások hosszú sorozatának felépítésére. Mindaz azonban, amit korán elhunyt kartársunk az osztályrészéül jutott küzdelemes években alkotott, a magyar földtani tudomány történetében, az elsők közé sorolja Rakusz Gyulát.

Áldás legyen emlékéen!

* * *

Wir hatten uns nach der durch den Tod Hugo Böckh's erlittenen Erschütterung noch kaum gesammelt, als wir bereits den zweiten Toten, unseren Kollegen Gyula Rakusz auf seinen letzten irdischen Weg begleiten mussten.

Unser allzufrüh abberufener junger Kollege verbrachte im ganzen bloss 4 Jahre im Verband der kgl. Ung. Geologischen Anstalt, wo er wegen seinen ernsten Bestrebungen, seiner von Begeisterung angespornten Arbeitslust allgemein beliebt war. Der im Jahre 1831 rund 7 Monate im Feld arbeitende, lebenskräftige junge Mann brach im Verlauf von kurzen 2 Wochen zusammen, die Anstrengungen der menschlichen Wissenschaft vermochten dem Verhängnis nicht Einhalt zu gebieten, er musste uns und seine heissgeliebten Angehörigen verlassen.

Die Berufung Gyula Rakusz offenbarte sich bereits im Laufe seines kurzen Lebens. Er wurde am 21. Mai 1806 im Máriahuta als Sprössling einer Bergmannsfamilie geboren, wodurch seine Auf-

merksamkeit frühzeitig auf die Geheimnisse des Erdinneren gelenkt wurde. Seine Interesse wurde weiter gefördert, als er nach Absolvierung seiner Schulen unter die Flügel seines Onkels, unseres Chefgeologen Pál Rozlozsnik gelangte. Er studierte an der Universität Budapest, rückte 1915 ins Feld, wo er am 12. Juni 1916 in russische Gefangenschaft fiel. Wahrscheinlich wurde seine Gesundheit durch die unmöglichen Verhältnisse und Entbehrungen der Gefangenschaft untergraben, obzwar er im Herbst 1918 scheinbar gesund in die Heimat zurückkehrte. Nach Beendigung seiner Studien wurde er Assistent des Mineralogisch-Geologischen Institutes der Technischen Hochschule zu Budapest, wo er an der Seite der Professoren weil. Ferenc Schafarik's und Aladár Vebds 7 Jahre hindurch weitere Anregungen empfing und Fortschritte machte. Im Jahre 1923 wurde er zum Doktor phil. promoviert, in 1924 erwarb er sich das Mittelschullehrer Diplom. Während dieser Zeit hatte er Gelegenheit als Mitglied des Wiener Collegium Hungaricum's seine Studien fortzusetzen, seinen Horizont durch die Erkenntnis fremder Verhältnisse zu erweitern. Eine neue Etappe seines Wirkens bedeutete seine Ernennung zur Kgl. Ung. Geol. Anstalt, wo sich ihm neue Arbeitsgebiete öffneten. Er repräsentiert am Heerlener Karbon-Kongress mit schönem Erfolg die ungarische geologische Wissenschaft, dann ist er bei den Lillafüreder Aufnahmen neben dem Chefgeologen Zoltán Schréter der zweite Mitarbeiter seines Direktors, dann beteiligt er sich in meiner Gesellschaft an den geologischen Vorarbeiten der Wasserversorgung der Bäder am N-lichen Ufer des Balaton-Sees, er kartiert das Asphalt-Sandgebiet von Bogács, später einen grossen Teil des Villányer Gebirges.

Seine, mit Zelma Heutschy geschlossene harmonische Ehe wurde durch zwei allerliebste Kinder gesegnet, die ihren Vater oft für lange Zeiten entbehren mussten, um ihn dann für immer zu verlieren, noch bevor sie seine Liebe richtig erkannt und eingeschätzt hatten.

Die Laufbahn Gyula Rakusz' wird in der geologischen Literatur durch wertvolle Arbeiten bezeichnet. Nach kleineren volkstümlichen Aufsätzen ist die Arbeit über den Serpentin von Dobsina sein erstes bedeutsameres Werk, worin er besonders die Wichtigkeit der dynamischen Faktoren bei der Bildung dieses Gesteins nachweist.

Seine paläontologische Tätigkeit brachte gleich anfangs wertvolle Resultate. In der ersten beschrieb er *Auodonta pterophorus* Brus sp. aus dem Hangenden des Gyöngyöser Lignits und stellte die Verwandtschaft dieser Art mit der im Balaton-See auch heute lebenden *Auodonta piscinalis* fest. In dem zweiten bespricht er die in fossilem Zustand sehr seltenen Asteroiden aus der untermediterranen Fauna von Salgótarján, wobei er in *Luidia hungarica* eine Form nachweisen konnte, von der bisher nicht einmal noch das Genus im fossilen Zustand bekannt war.

Sein liebstes Arbeitsgebiet fand Gyula Rakusz in der Gegend seines Geburtsortes, in dem er die Dobsinaer Karbonfaunen

bearbeitete. In seinem ersten diesbezüglichen kleinen Aufsatz erbringt er auf Grund der Brachiopoden den Nachweis, dass das Karbon von Dobsina der älteren Feststellung Frech's gegenüber ins Postviséen gehört. Zugleich erkannte er bereits auf Grund der Brachiopoden die Verwandtschaft des Dobsinaer Karbons mit der mediterrän-russischen Faunaprovinz.

Nach der vollständigen Bearbeitung der Dobsinaer Fauna befasste er sich auch mit dem Karbon des Bökk-Gebirges. Seine neueren Resultate trug er im Heerleer *Karbonkongress* vor, in dem er als offizieller Delegierter der ungarischen geologischen Wissenschaft teilnahm. Hier stellte er nach der Revision der von E. V. Adáasz aus dem Bökk-Gebirge beschriebenen Fauna das oberkarbonische Alter dieser Bildung fest, weist aber gleichzeitig darauf hin, dass ein Teil der Serie möglicherweise in das Perm gehört. Das Karbon von Dobsina parallelisiert er z. T. mit den Ostrauer Schichten, zeigt aber auch die Möglichkeit einer Parallelisierung mit der Moskauer Stufe des Donec-Beckens. Hiernach würde das Dobsinaer Karbon ein verbindendes Glied zwischen der schlesischen und der russischen Ausbildung des Karbons darstellen.

Nach wiederholter Revision seiner Resultate schrieb Gyula Rakus z sein letztes Werk, in dem er die Faunen von Dobsina und vom Bökk-Gebirge kritisch und bis in die kleinsten Details bearbeitete. Mit besonders strenger Kritik behandelt er die systematische Stellung der Unterfamilie der *Productidae*. An der Hand der Faunen stellt er die Lebensgemeinschaften und auf Grund dieser die Faziesverhältnisse fest. Die Verschiedenheit der letzteren schliesst eine Parallelisierung des oberschlesischen Karbons mit den westeuropäischen Vorkommnissen aus. Die marine Fauna von Dobsina lässt sich mit jener der Ostrauer Schichten, die Floraelemente mit jenen der Oberkarwiner Schichten (Westfalen A und B) identifizieren. Rakus z stellt auch die grosse Ähnlichkeit mit dem oberen Moscovien des russischen Oberkarbons (Samarien-Westfalen C) u. zw. besonders auf Grund der Faunen des Donec-Beckens fest. Hierdurch wurde — Frech gegenüber — das oberkarbonische Alter der Dobsinaer Schichten endgültig entschieden.

Das Karbon des Bökk-Gebirges entspricht einem noch höheren Horizont, es weicht vom Dobsinaer ab und kann in das ältere Stephanien (Ouralien) gestellt werden, wogegen die Algenkalke des Bökk bereits in das Perm gehören.

Diese Arbeiten sicherten dem Namen des jungen Gelehrten auch im Ausland einen guten Klang und sein letztes zusammenfassendes Werk wird bestimmt für längere Zeiten eine unentbehrliche Quelle der diesbezüglichen Literatur bleiben. H. Schmidt Göttingen schreibt in seinem Kondolenzbriefe: „ . . . Seine schöne *Carbon-Monographie* rechne ich zu den besten in der paläontologischen Literatur der letzten Jahre. . . “ Mit ähnlicher Anerkennung äussern sich in ihren Kondolenzschreiben auch die übrigen hervorragenden Forscher des Karbons, namentlich Fredericks, Leningrad und

S u s t a, Karwin. Seine ersten Resultate erheben den jungen Gelehrten bereits zum Berater der Jüngerer. F r a n z K a h l e r, Klagenfurt schreibt z. B.: „. . . Ich hatte gehofft bei meinem Karbonstudien noch oft seinen Rat in Anspruch nehmen zu können. . .“

Ich gelangte an den Schluss meines Rückblickes. Das Leben, dessen kurzen Lauf zu schildern jetzt meine traurige Pflicht war, reichte nicht zu Schaffen einer langen Serie von Werken aus. All das aber, was unser allzufrüh verschiedener Kollege in den rastlosen Jahren seines Lebens schuf, sichert ihm für alle Zeiten einen Platz unter den hervorragenden Vertretern der ungarischen geologischen Wissenschaften. Sein Andenken sei gesegnet!

Rakusz Gyula munkáinak jegyzéke.

Verzeichnis der Arbeiten Gyula Rakusz.

1. Studien an den Granat von Dobschau. (Centralblatt für Mineralogie, etc. Jahrgang 1924, Nr. 12, pag. 353—356.)
- 2/a. A dobsinai serpentin. (Földtani Közlöny, LIII., 1923. 73—81. oldal.)
- 2/b. Über den Serpentin von Dobschau. (Földtani Közlöny, LIII., 1923. pag. 144—148.)
- 3/a. A dobsinai azbeszt feldolgozása. (Földtani Közlöny, LIV., 1924. 56—59. oldal.)
- 3/b. Der Asbest von Dobschau und seine Verarbeitung. (Földtani Közlöny, LIV., 1924. pag. 211—212.)
- 4/a. *Anodonta pterophorus* Brusina sp. Gyöngyösről. (Földtani Közlöny, LIV., 1924. pag. 211—212.)
- 4/b. *Anodonta pterophorus* Brusina sp. von Gyöngyös. (Földtani Közlöny, LIV., 1924. pag. 211—212.)
5. A beépített terméskövek mállásáról. („Technika“ Magyar Mérnökök Lapja, 1926, 5—6. szám.) (Nur ungarisch!)
6. Zur Kenntnis der Brachiopodenfauna des Dobschauer Carbons. (Centralblatt für Mineralogie etc. Jahrg. 1926. Abt. B., No 14 pag. 515—520.)
- 7/a. Alsómediterrán asteroideák Salgótarján vidékéről. (Földtani Közlöny, LVI., 1926. pag. 53—57.)
- 7/b. Asteroiden der älteren Mediterran-Stufe aus der Umgebung von Salgótarján. (Földtani Közlöny, LVI., 1926. pag. 191—195.)
- 8/a. A dobsinai és bükkhegységi karbon stratigráfiai és paleogeográfiai helyzetéről. (Földtani Közlöny, LVII., 1927. 208—212. oldal.)
- 8/b. Die stratigraphische Stellung des Oberkarbons von Dobschau und vom Bükk-Gebirge. (Földtani Közlöny, LVII., 1927. pag. 247.)
9. Die stratigraphische Stellung des karpatischen marinen Oberkarbons. (Congres de stratigraphie Carbonifère, Heerlen, 1928., pag. 561—570.)
10. Az Albesek keletkezése. (Természettudományi Közlöny, 1928. nov. 15. és dec. 1-i szám, pag. 1—16.) (Nur ungarisch!)
11. A varázsvessző működése. (Természettudományi Közlöny, 1929. évi aug. 15. szám, pag. 1—5.) (Nur ungarisch!)
- 12/a. Dobsinai és nagyvisnyói felsőkarbon kövületek (Geologica Hungarica, series paleont. 8., 1932. pag. 1—57.)
- 12/b. Die oberkarbonischen Fossilien von Dobsina (Dobšina) und Nagyvisnyó. (Geologica Hungarica, series paleont., 8., pag. 1—224.)